

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Травмоване дитинство:
психологічні проблеми
особистісного та соціального
становлення дітей та молоді
в умовах війни та
поствоєнного періоду**

УДК 159.9+ 316.6

Травмоване дитинство: психологічні проблеми особистісного та соціального становлення дітей та молоді в умовах війни та поствоєнного періоду : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 листопада 2025 року, м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне : РДГУ, 2025. 178 с.

Рекомендовано до випуску Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 13 від 18.12.2025 р.).

Матеріали подаються у авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність інформації та дотримання норм авторського права несуть автори.

наси́льство в майбутньому. На прикладі вивчення насильства дослідники роблять висновок про те, що вплив військових конфліктів, терористичних атак та ракетних обстрілів можуть мати негативні хронічні, довгострокові та затяжні наслідки для розвитку схильності підлітків до ризикової поведінки.

Незважаючи на визнання того, що будь-яке загострення у сфері безпеки веде до зростання кількості випадків ризикової поведінки підлітків та її тяжкості, дослідники розходяться у поясненні причин того, що відбувається, а також у поясненні гендерних відмінностей у формуванні схильності до ризикової поведінки у хлопчиків і дівчат [2].

Висновки. Ситуація з ризиковою поведінкою підлітків у періоди військових протистоянь, терористичних атак та ракетних обстрілів розглянута на основі досліджень, виконаних в Ізраїлі, але їх результати та висновки мають актуальність і для України, населення якої, включаючи дітей та підлітків, вже тривалий час повною мірою зазнає впливу війн, що триває.

Список використаних джерел

1. Igra, V., Irwin, C.E. (1996). *Theories of Adolescent Risk-Taking Behavior*. In: DiClemente, R.J., Hansen, W.B., Ponton, L.E. (eds) *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior. Issues in Clinical Child Psychology*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0203-0_3
2. Pat-Horenczyk, R., Peled, O., Miron, T., Brom, D., Villa, Y., & Chemtob, C. M. (2007). Risk-taking behaviors among Israeli adolescents exposed to recurrent terrorism: provoking danger under continuous threat? *American Journal of Psychiatry*, 164(1), 66-72. <https://doi.org/10.1176/ajp.2007.164.1.66>
3. Schiff, M. (2006). Living in the shadow of terrorism: Psychological distress and alcohol use among religious and non-religious adolescents in Jerusalem. *Social Science & Medicine*, 62(9), 2301-2312. <https://doi.org.bengurionu.idm.oclc.org/10.1016/j.socscimed.2005.10.016>
4. Pruginin, I., Isralowitz, R., Reznik, A., & Berman, I. (2020). Life on the Western Front of Israel Stressful Living Conditions and Adolescent Cannabis Use. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18(3), 519-524. <https://doi.org/10.1007/s11469-018-9913-9>
5. Koops, W., & de Castro, B. O. (2004). The development of aggression and its linkages with violence and youth delinquency. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(3), 241–269. <https://doi.org/10.1080/17405620444000148>.
6. Schiff, M., Pat-Horenczyk, R., Benbenishty, R., Brom, D., Baum, N., & Astor, R. A. (2012). High school students' posttraumatic symptoms, substance abuse and involvement in violence in the aftermath of war. *Social Science & Medicine*, 75(7), 1321-1328. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.05.010>
7. Henrich, C. C., & Shahar, G. (2013). Effects of exposure to rocket attacks on adolescent distress and violence: A 4-year longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 52(6), 619-627. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.02.016>

Роженко Юлія

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне)

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ КОНФЛІКТУ І КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Конфліктні явища є природною частиною взаємодії людей, адже кожен індивід прагне захистити свої погляди та інтереси. Їхнє виникнення визначається різними

чинниками, включаючи культурні традиції, релігійні переконання та політичні позиції, а також індивідуальні риси особистості. Особливо часто конфліктні ситуації проявляються під час безпосереднього спілкування між людьми. Конфлікти дозволяють людині захищати власні психологічні та професійні межі, а також висловлювати незадоволеність певними діями або подіями. При цьому вони, як і будь-який процес, мають свою мету та логіку розвитку. Залежно від готовності та поведінки учасників, конфлікт може бути вирішений різними способами, а результатом може стати часткове або повне задоволення вимог однієї або всіх сторін. Сучасні наукові дослідження пропонують розглядати конфлікт як чинник, що стимулює розвиток особистості (О. Бондаренко, О. Єршов, Л. Карамушка), як результат взаємодії суб'єктивних і об'єктивних факторів (Ф. Василюк, Р. Дарендорф, Н. Коряк, К. Левін, Г. Ложкін, Е. Мейо, Т. Парсонс, Л. Петровська, К. Платонов, Н. Пов'якель), як інструмент досягнення консенсусу (І. Антонечко, О. Гура), засіб захисту власних меж (К. Грицюк, Ю. Зелінська) та прояв лідерських намірів (О. Білогура, Ю. Лаборда).

Провідні науковці здійснили комплексний аналіз конфліктних процесів: вони розглядали причини конфліктів, як явні, так і приховані та моделі розвитку суперечливих ситуацій (П. Дунай, Ю. Шаран), типологію конфліктів та їх наслідки (Н. Долгіх, М. Шеховцова), поведінкові особливості різних людей (І. Головач, О. Левченко, К. Томас), стратегії розв'язання конфліктів (М. Киричук, М. Захарчук, Л. Моначин) і профілактичні підходи до запобігання конфліктам (В. Іздрік, Г. Ткачук, В. Юрківський).

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз основних підходів до вивчення конфлікту і конфліктної поведінки у сучасній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільстві, що розвивається в умовах швидких змін і підвищеної невизначеності, психологічна стійкість особистості зазнає значних випробувань. Соціальний тиск та відчуття незахищеності змушують індивіда активніше захищати особисті інтереси, що нерідко супроводжується посиленням внутрішньої напруги. Конфліктність зростає тоді, коли вимоги соціальних груп суперечать особистим переконанням людини або уявленням про її місце в суспільстві. Це спричиняє напруженість у взаєминах та може стати чинником стресу й емоційного вигорання [3, с. 33].

Наукове розуміння конфліктів у психології та соціології еволюціонувало від суто негативного трактування до визнання їх двоїстої природи. Раніше конфлікт розглядався лише як джерело напруженості й руйнування, однак поступово дослідники почали відзначати його позитивну роль як чинника, що сприяє індивідуальному розвитку, суспільним змінам та вдосконаленню соціальних відносин [6].

У своїх дослідженнях Н. Колісник звертає увагу на концепції К. Левіна і З. Фрейда, які трактують конфлікт як прояв незадоволених потреб та внутрішньоособистісних суперечностей. За К. Левіним, конфлікт виникає тоді, коли людина не має можливості реалізувати важливі для себе потреби, що спричиняє напруження. З. Фрейд пов'язує конфлікт з боротьбою між Ід, Его та Супер-Его, де несвідомі імпульси вступають у протиріччя з моральними вимогами. Обидві теорії розглядають конфлікт як важливий чинник формування особистості та її соціальної поведінки [3, с. 34].

С. Єріна пропонує класифікацію соціально-психологічних конфліктів за рівнями спілкування, що відображають різні форми взаємодії у суспільстві.

1. *Індивідуальні конфлікти* виникають через особистісні риси людини, які проявляються під час контакту з іншими, наприклад схильність до домінування чи надмірної принциповості. 2. *Групові конфлікти* пов'язані з процесами, що відбуваються у малих соціальних групах – робочих колективах, компаніях друзів тощо і можуть спричинятися розбіжностями у поглядах на згуртованість чи цінності групи. 3. *Масові конфлікти* проявляються на рівні великих соціальних спільнот, часто у формі протестних рухів або загальносуспільного невдоволення. Такі конфлікти охоплюють взаємодію між

індивідами та інституціями, наприклад між медичним персоналом і пацієнтами або громадянами та владою [1].

Н. Макарчук, спираючись на дослідження Р. Нємова, описує декілька типів особистостей, які схильні ініціювати або активно підтримувати міжособистісні конфлікти. До них належать:

- *демонстративний тип*, для якого характерною є потреба привертати увагу та отримувати схвалення оточення; такі особи нерідко схильні перебільшувати події або створювати ситуації конфлікту з метою опинитися у центрі уваги;

- *некерований тип*, відзначається імпульсивністю та схильністю до агресивних реакцій, які часто не відповідають силі подразника; недостатній самоконтроль може спричиняти провокативну поведінку та швидке загострення взаємин;

- *надточний тип*, для якого властивий високий рівень вимогливості до себе та інших; прагнення до досконалості та суворі стандарти оцінювання можуть спричиняти напруження у професійному та особистісному середовищах;

- *ригідний тип*, який характеризується негнучкістю поглядів і небажанням враховувати іншу точку зору; така людина часто демонструє авторитарність, уникає компромісів, що ускладнює співпрацю та взаєморозуміння;

- *раціональний тип*, що здебільшого вступає у конфлікт свідомо, розглядаючи його як засіб досягнення вигоди або просування інтересів, а у поведінці можуть проявлятися стратегічні та маніпулятивні дії;

- *безвільний тип*, який легко піддається зовнішньому впливу і може бути використаний іншими як інструмент у конфлікті; відсутність чітких переконань робить реакції таких осіб непередбачуваними, а зовнішня м'якість може приховувати потенційну конфліктність [4].

У науковій літературі простежується декілька провідних підходів дослідження конфліктності.

Зокрема, *мотиваційний підхід*, розроблений М. Дойчем, спрямований на вивчення мотивів, які спонукають індивіда до кооперативної або конкурентної поведінки. Кооперація розглядається як спільна діяльність, що ґрунтується на позитивних взаєминах, довірі та прагненні до узгодженого розв'язання проблем. Натомість конкуренція формується в умовах підозри, недовіри та дистанціювання, що спричинює погіршення взаємин між сторонами і ускладнює досягнення компромісу [7].

У межах *когнітивного підходу* конфліктність розглядається через призму внутрішнього психологічного досвіду людини, що впливає на характер її соціальної взаємодії. Центральним є аналіз таких когнітивних процесів, як інтерпретація подій, осмислення ситуацій та здатність до саморефлексії, які визначають реакції та поведінку в умовах конфлікту. [3]. З позиції *діяльнісного підходу* конфлікт розглядається у зв'язку з виконанням індивідом своїх соціальних та професійних ролей. У центрі уваги – вплив конфлікту на якість, повноту та результативність виконання відповідних завдань [3].

Організаційний підхід посідає важливе місце у сучасних дослідженнях конфліктності, оскільки дозволяє глибоко аналізувати суперечності, що виникають у процесі виробничої та службової взаємодії. Він особливо актуальний у вивченні управлінських відносин, коли конфлікт розгортається між різними рівнями персоналу або між працівниками та клієнтами [5].

Висновки. Відтак, різні підходи до вивчення конфліктів значно поглибили наше розуміння цих явищ. Психоаналітична школа надала теоретичні та практичні інструменти для дослідження взаємозв'язку внутрішнього світу особистості та зовнішніх міжособистісних відносин. Дослідження особистісних характеристик сприяли створенню типології «конфліктних особистостей». Завдяки ситуаційним експериментам стало можливим досліджувати поведінку учасників конфліктів у різних умовах. Когнітивні

підходи дозволили розширити культурологічний і соціальний контекст аналізу, що стало опорою для сучасних науковців.

Список використаних джерел

1. Антонійчук Н. Конфліктна поведінка особистості як результат впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*, 2019. № 5. С. 3-8.
2. Войцехівська Н. Типологія конфліктної особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика*. 2013. № 18. С. 161-167.
3. Колісник Н. С. Вплив професійного вигорання на рівень конфліктності фахівців системи Державної служби з надзвичайних ситуацій : наук. роб. на здоб. ст. «Магістр» спец. 054 «Соціологія». Київ, 2021. 96 с.
4. Макаруч Н. О. Конфліктність особистості та її перетворення у контексті проблеми формування особистісної детермінації. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2009. № 1. С. 217-229.
5. Милорадова Н. Е. Деякі підходи до вивчення міжособистісних конфліктів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 18. С. 499-504.
6. Смутчак С. Б. Конфлікти та конфліктність у студентському колективі. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку: збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Жана Піаже*. Кропивницький, 2021. 227 с.
7. Coleman P. T. Intractable conflict. In M. Deutsch & P. T. Coleman (Eds.), *The handbook of conflict resolution: Theory and practice*. San Francisco: Jossey-Bass. 2000. P. 428-450.

Руденко Володимир

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри цифрових технологій
та методики навчання інформатики
Рівненського державного гуманітарного університету
(м. Рівне)

Руденко Наталія

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології
та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської
Рівненського державного гуманітарного університету
(м. Рівне)

АНАЛІЗ ПЕРЕЖИВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ ПІДЛІТКАМИ І ЮНАКАМИ

Проблема переживання психічної травми у зв'язку з травматичними подіями особливо гостро повстала у зв'язку із війною, яка точиться в нашій країні. Від самих бойових дій, переселення, потреб адаптуватись в новому середовищі, а також невизначеності та невідомості страждають і дорослі, і діти: втрачають близьких, домівки, голодують, стикаються з насильством, потрапляють під обстріли. І зрозуміло, що саме діти є найуразливішими у цій ситуації. Однак, не слід забувати і того, що травматичні події можуть відбуватися і поза межами війни: агресія з боку однолітків та дорослих, сімейне насилля, зґвалтування, пограбування, ДТП – від усіх цих та інших подій також страждають діти і також, подекуди, не можуть дати собі ради з їхніми наслідками [1]. Саме педагогам та

ЗМІСТ

Артемова Ольга, Кондратюк Наталія	Комунікативна компетентність медичної працівників як умова успішної соціально-психологічної адаптації	4
Артемова Ольга, Рачинська Олеся	Вплив професійної самоефективності персоналу на його суб'єктивне благополуччя в умовах війни	7
Баратюк Артем	VR- тренінги соціальних навичок для дітей та підлітків, які мають труднощі в спілкуванні через травму	9
Безручук Світлана, Армеева Єлизавета	Емпіричне дослідження психологічних особливостей мотиваційні сфери здобувачів фахової передвищої освіти	11
Беляєва Наталія, Гузь Наталія	Особливості прояву синдрому емоційного вигорання у психологів та засоби його подолання	13
Бойчук Тарас	Особливості підвищення резильєнтності та опрацювання травматичного досвіду в короткочасній EMDR терапії онлайн з людьми, що постраждали від війни	15
Борисова Олександра	Вплив війни на дітей і підлітків: психоемоційні стани та копінг-стратегії молоді	17
Бура Валерія	Вивчення когнітивного навантаження в умовах багатозначності	19
Варушко Юлія	Психологічні механізми подолання кризових станів	22
Гапоненко Лариса	Терапевтичний діалог стабілізації психіки дошкільнят з конфліктною поведінкою	25
Данильченко Олександр	Війна як чинник трансформації мотиваційних установок щодо батьківства в молодих сім'ях	30
Dombrovskis Valerijs, Guseva Svetlana	Family and School Factors in the Psychological Adaptation of War-Traumatized Children (<i>Роль сім'ї і освітнього середовища у психологічній адаптації дітей, що пережили травматичний досвід війни</i>)	31
Дорошенко А.	Синдром відкладеного життя як феномен психічного буття особистості в умовах війни	33
Драна Ірина	Психологічні кордони і адаптаційні процеси як взаємопов'язані чинники стресостійкості партнерів	35
Дружиніна Інна	Психологічне благополуччя в умовах хронічного стресу: роль емоційної регуляції та соціальної підтримки	37

Єсіна Олеся	Вплив кумулятивного стресу на психологічне благополуччя особистості	39
Дяченко Тетяна	Особливості агресивної поведінки військовослужбовців з адиктивними розладами	41
Журигора Вікторія	Особливості Я-концепції осіб зі сценічними бар'єрами	44
Жучинська Олена	Програма психологічної реабілітації «Відновлення цілісності та ресурсу через гештальт-підхід»	47
Заводовський Анатолій	Особливості розгляду кейсів травмованого дитинства у полімодальній багатофокусній супервізії	48
Piško Dzintra	Coping Strategies of Primary School Children in the Context of Crisis-Related Situations	51
Казанцев Володимир	Інтерпретація як метод відновлення особистості внаслідок травми	53
Козігора Марія	Емоційна безпека дитини як чинник подолання наслідків психологічної травми	54
Короваєнко Поліна	Використання техніки ебру в арт-терапії для зниження рівня тривожності та страху у підлітків	56
Король Олена, Кощенко Олександра	Психоемоційний стан як фактор впливу на навчальну діяльність здобувачів ФДПО в умовах війни	58
Котлік Наталія	Самооцінка та навчальна мотивація підлітків в умовах психологічної травматизації війною: вікові та статеві особливості	61
Котлубовська Алла	Психологічні особливості зв'язку читацької активності, тривожності та емоційного стану молоді	63
Кулакова Лариса	Колективна травма української нації крізь призму дитинства	64
Кулаков Руслан	Роль батьківських виховних практик та соціальних установок у формуванні просоціальної поведінки дітей і підлітків в реаліях повномасштабної війни	67
Кутєпова-Бредун В. Текут'єва Д.	Особливості прокрастинації у студентів-психологів	70
Кучеренко Наталія	Емоційний інтелект як чинник запобігання синдрому емоційного вигорання в колективі	72
Ларіна Тетяна	Когнітивна стійкість учасників освітнього простору як запорука безпечної поведінки в екологічному контексті	75

Максимюк Тетяна	Світовий досвід мультидисциплінарної підтримки дітей к кризових ситуаціях	77
Малигін Олександр	Компульсивний проміскуїтет у юнацькому віці: психологічні механізми, фактори ризику та поведінкові патерни	79
Міненко Ольга	Методи формування стресостійкості підлітків воєнного конфлікту	83
Мельничук Ірина	Сімейна резильєнтність як ресурс подолання воєнних викликів	85
Михальчук Антоніна	Використання притч та метафоричних історій як інструментів стабілізації, відновлення та ресурсності дітей в освітньому середовищі в період війни	87
Молочко Ярослав	Нарцисична спрямованість як результат адаптивних відповідей на стрес у дитинстві	90
Онопрійчук Сергій	Роль страху у процесах саморегуляції поведінки особливості в умовах війни	93
Опанасюк Ірина	Техніка «колаж» як засіб творчого самовираження старшокласників в умовах сьогодення	96
Паламарчук Владислав	Дослідження готовності особового складу ДСНС України до виконання професійних обов'язків	100
Панько Ірина	Особливості профілактики професійного вигорання	102
Папченко Юлія, Волошина Валентина	Соціально-психологічні виклики к підтримці дітей під час військової агресії	105
Пінська Олена	Комунікативна толерантність освітян як детермінанта збереження безпечного освітнього середовища у воєнних реаліях	107
Перебойчук К., Лапшова Н.	Самооцінка та емоційний інтелект як особистісні чинники саморегуляції та профілактики агресивних проявів у підлітковому віці	109
Петренко Ганна	Дослідження впливу мотиву вибору шлюбного партнера на подружні взаємини	111
Поліщук Тетяна	Сресостійкість лікарів фізичної та реабілітаційної медицини у період війни: психологічні чинники, ризики та ресурси адаптації	113

Прокопук Ірина	Основні напрямки дослідження життєстійкості у психологічній науці	115
Прудка Лілія	Вікові кризи та їх роль у формуванні психічних розладів: клініко-психологічний підхід	117
Рибак Юрій	Особливості впливу тривожності на тілесне здоров'я особистості в складних життєвих ситуаціях	120
Reznik Alexander	Risky behavior of Israel teenagers during periods of military conflicts, terroristic and rocket attacks (<i>Ризикова поведінка ізраїльських підлітків у періоди воєнних конфліктів, терористичних атак та ракетних обстрілів</i>)	123
Роженко Юлія	Основні підходи до вивчення конфлікту і конфліктної поведінки у сучасній науці	125
Руденко Володимир, Руденко Наталія	Аналіз переживання різних типів травматичних подій підлітками і юнаками	129
Рудюк Олег	Психологічні ресурси подолання особистісної кризи зайнятості у безробітній молоді	130
Синягівська Вікторія	Психологічні ресурси розвитку життєстійкості особистості в умовах війни	133
Стрельченко Наталія	Психологічні захисні стратегії військовослужбовців з різним рівнем бойового досвіду	134
Ставицька Олена, Артемук Олександра	Психологічні механізми виникнення посттравматичного стресового розладу у волонтерів в умовах війни	137
Сторож Олена	Групові психотерапія як ресурс збереження особистісного благополуччя сучасної молоді в умовах війни	140
Токарева Наталя	Полімодальні сценарії травматизації підлітків в умовах воєнного часу	142
Умерова Наталя	Психологічна підтримка дітей в умовах постійних повітряних тривог	145
Учитель Інна, Варушка Юлія	Стиль сімейного виховання та схильність підлітків до невротизації	147
Uzole Tatjana, Zīmele Santa	Psychological Coping Strategies of Ukrainian Refugee Adolescents: Social Adaptation and Maladaptation – A Case Study of a Latvian School	149

Фесюк Владислав	Теоретичні аспекти дослідження феномену багатозначності особистості	154
Хватова Олена, Вернидуб Юлія	Освітнє середовище як простір психологічного відновлення і безпеки дітей війни	156
Шаповалов Андрій	Вплив воєнної травматизації на формування професійної ідентичності молоді: психологічні виклики та шляхи відновлення	158
Шулюк Надія	Психологічний супровід і профорієнтація дітей війни в умовах безпечного освітнього середовища	160
Юрчук Олена	Роль психолога у збереженні резильєнтності дітей в умовах сучасних криз	163
Юрчук Олексій	Руховий режим як фактор психофізичної реабілітації дітей травмованих війною	165
Čapulis Sergejs, Dombrovskis Valerijs	Sport as a Tool for Promoting Mental Health and Social Integration among Youth(<i>Спорт как інструмент зміцнення ментального здоров'я і соціальної інтеграції молоді</i>)	168
Яблонська Марина	Особливості копінг-стратегій подолання стресу у працівників центрів розвитку в умовах війни	171